

Universiteit
Leiden
The Netherlands

**Dissertatio philosophica inauguralis, de moralitatis
fundamento, et natura virtutis**

Comrie, Alexander

Citation

Comrie, A. (1918, January 1). *Dissertatio philosophica inauguralis, de moralitatis fundamento, et natura virtutis*. Kallewier, Abraham (I). Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/8596>

Version: Corrected Publisher's Version

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/8596>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

42

DISSERTATIO
PHILOSOPHICA INAUGURALIS,
DE
MORALITATIS FUNDAMENTO,
ET NATURA VIRTUTIS.

QUAM,
DUCE ET AUSPICE DEO TER OPT. MAX.

Ex Auctoritate Magnifici Rectoris,
D. HERMANNI OOSTERDYK SCHACHT,
A. L. M. PHIL. ET MED. DOCTORIS, HUIUSQUE
THEOR. ET PRACTICÆ PROFESSORIS:
NEC NON

Amplissimi SENATUS ACADEMICI Consensu,
Et Subtilissimæ FACULTATIS PHILOSOPHICÆ Decreto,
PRO LIBERALIUM ARTIUM MAGI-
STERIO, ET IN PHILOSOPHIA
GRADU DOCTORATUS,

Summisque Honoribus & Privilegiis ac Prævoga-
tivis, rite ac legitime consequendis,

Publico Eruditorum Examine submittit

ALEXANDER COMRIE, Scotus.
Ad diem 5 Octobris 1734. horâ locoque solitis.

LUGDUNI BATAVORUM,
Apud ABRAHAMUM KALLEWIER,

M D CC XXXIV.

VIRO NOBILISSIMO ET CONSULTISSIMO

D. ARNOLDO DE STERKE,
DOMINO ET TOPARCHÆ IN ESSELICKER
WOUDE ET HEER JACOBS WOUDE.

VIRO PL. VENERANDO.

D. ANTONIO TARRE,
ECCLESIE WOURDANÆ PASTORI FIDELIS-
SIMO FACUNDISSIMO,

STUDIORUM SUORUM FAUTORIBUS, PAREN-
TUM LOCO NUNQUAM NON SUMMO HO-
NORE COLENDIS.

*CELEBERRIMO CONSULTISSIMO
ET ACUTISSIMO VIRO,*

D. GUILSELMO JACOBO
'sGRAVESANDE,
A. L. M. PHIL. ET J. U. DOCT. REGIÆ SO-
CIIETATIS LOND. SOCIO, ASTRONOMIÆ, MA-
THESEOS ET PHILOSOPHIÆ IN ACAD. LUGD.
BAT. PROFESSORI ORDINARIO, PRÆCEPTO-
RI ET PROMOTORI SUO OPTIMO.

NEC NON
VIRIS CLARISSIMIS IN ORBE ERUDITO NOMEN
INSIGNE ADEPTIS, STUDIORUM SUORUM FUN-
DATORIBUS SOLIDISSIMIS AC PROPTER MUL-
TITUDINEM BENEFICIORUM IN SE COL-
LATORUM AD ROGUM USQUE CO-
LENDIS.

D. JOHANNI WESSELIO,
S. S. TH. DOCTORI EJUSDEMQUE FACULTA-
TIS IN ILLUSTR. ACAD. LUGD. BAT. PRO-
FESSORI ORDINARIO ET ECCLESIAE REFORM.
IBIDEM VERBI DIVINI INTERPRETI FIDELIS-
SIMO FACUNDISSIMO.

D. TAC. HAJ. VAN DEN HONERT,
S. S. TH. DOCT. EJUSDEMQUE FACULTATIS
NEC NON ANTIQ. JUD. PROFESSORI ORDI-
NARIO.

D. PETRO BURMANNO,
J. U. DOCT. ELOQUENTIAE ET HISTORIARUM
PROFESSORI ORDINARIO ET BIBLIOTHECAE
PRAEFECTO.

D. ALBERTO SCHULTENS,
S. S. TH. DOCT. LINGUARUM ORIENTALIUM
IN ACAD. LUGD. BAT. PROFESSORI ORDINA-
RIO PERILLUSTR. AC PRAEPOTENTIUM D.
D. HOLLANDIAE ET WEST. FRIS. ORDINUM
COLLEGII THEOLOGICI REGENTI.

D. ANTONIO DRIESSEN,
S. S. TH. DOCT. EJUSDEMQUE IN INCLYTA
GRONINGO-OMLANDICA ACADEMIA PROFES-
SORI ORDINARIO ET CONCIONATORI ACA-
DEMICO.

D. COR-

D. CORNELIO A VELSEN;
S. S. THEOL. DOCTORI HUIUSQUE FACUL-
TATIS IN EADEM ACADEMICA PROFESSORI
ORDINARIO.

D. JOHANNI BARBEYRACIO,
J. U. D. ET PUBLICI PRIVATIQUE JURIS AN-
TECESSORI IN ACADEMIA GRONINGO-OM-
LAND: REGLEQUE SOCIETATIS BEROLIN.
SOCIO.

D. MICHAELI ROSSALLIO,
A. L. M. PHIL. DOCT. LINGUÆ GR. ARTIUM
L. L. PHILOSOPHIÆ SPECIATIMQUE LOGICÆ
PROFESSORI ORDINARIO ET BIBLIOTHECÆ
GRONINGANÆ PRÆFECTO FIDELISSIMO.

D. NICOLAO TILBURGIO,
A. L. M. ET PHILOSOPH. DOCT. EJUSDEMQUE
FACULTATIS IN EADEM ACADEMIA PROFES-
SORI ORDINARIO, ET IN ECCLESIA GRONIN-
GANA SENIORI DIGNISSIMO.

*Hanc Dissertationem sacram
facit.*

ALEXANDER COMRIE.

D. CORNELIO A. VESSEN

D. JOHANNI BARNHARTZ

D. MICHAELI ROSSALLO

B. L.

Nobilissimæ hujus materiæ capita tantum
attigi, uberiolem hujus quæstionis discus-
sionem dein traditurus, si hæcce placeant,
& Deus vires & otium concedat.

ALLHARDT COMPTON

F. L.

DISSERTATIO PHILOSOPHICA
 INAUGURALIS,
 DE
 MORALITATIS FUNDAMENTO,
 ET NATURA VIRTUTIS.

CAPUT PRIMUM.

De Moralitatis Fundamento.

SECT. I.

§. I.

Moralem Disciplinam aliis omnibus esse anteponendam, facile ab iis concedetur, qui considerant, hanc solam ad felicitatem pandere viam, hominisque actiones erga objecta moralia rite dirigere, itemque hanc mentem a variis morbis liberare, & denique homini cum Deo qualemcumque conciliare similitudinem. Hinc in laudem hujus disciplinæ, quæ aliis rebus laudem, decus, gloriam, & pulchritudinem conciliat; sed ab aliis

illis nullas laudes accipit, tot extant elogia. CICERO enim statuebat, *virtute nihil pulchrius, nec amabilius nihil*, pag. m. 913. & alibi ex PLATONIS PHAEDRO docet, *virtutem tam amabilem & formosam habere naturam, ut si oculis cerneretur mirabiles amores excitaret sui*. STOBÆUS Serm. 8. eandem ob causam illius Philosophi orationem, *quæ affectum nullum in homine curat, judicavit inanem*. Philosophorum denique oraculo Apollinis sapientissimus Socrates abunde, se suisque, ac Philosophi partibus esse defunctum, existimabat, si homines ad virtutis cognitionem deduxisset. Nos quoque Socratis exemplo insistentes, ad Virtutis cognitionem unumquemque perducere conabimur: non amplis verborum ampullis Rhetorumque lenociniis; sed vi & efficacia veritatis.

§. II. Vir certè judicii acerrimi & ingenii summi M. TUL. CICERO, cum de legibus esset acturus, judicavit fontes legum esse inquirendos, ut res rectè planèque cognosceretur atque exponi clarè, certòque posset. Nos etiam de Virtute morali acturi, necesse fore judicavimus, hocce Capite ostendere verum esse discrimen inter bona & mala, virtutem & vitium, non quidem a Prætoris Edicto, vel a XII. Tab. nec ab Entis alicujus arbitrio petendum; sed in æternis veritatibus quærendum. Hocque eo magis factu necessarium erit, quia nulla ætate defuerunt, qui esse aliquid bonum & malum naturaliter, negaverunt, contraque omnia, quæ ita vocantur legibus & institutis hominum, vel supremi Numinis voluntate, unicè talia esse decreverunt.

§. III. PLATO Lib. X. de Legibus quorundam meminit, qui constituerunt *justa natura nulla esse, verum homines inter se, & nova quotidie constituere, & quæ postremo statuerunt catenus justa esse, quatenus illis sic esse placuit, non natura quidem, sed arte & Legibus stabilita*. In Theæte-to p. 127. idem narrat fuisse, qui *justa & injusta, sancta & profana suapse natura essentiam habere aliquam negaverunt*. Modo laudatus Autor rem hanc extra dubitationis aleam ponit in Gorgia p. 336. dum duos introducit Sophistas, quorum unus CALLICLES non veretur SOCRATEM impudentis-
sim

simè hisce alloqui verbis: *Veritas, O SOCRATES, ita se habet luxuria, intemperantia, Libertas, modo facultas suppeditat, virtus est atque felicitas. Cetera vero isthæc speciosa præter naturam adinventa, hominum diliramenta sunt, & nugæ penitus contemnendæ.*

§. IV. ARISTOTELES hujus etiam opinionis mentionem fecit in *Ethica Lib. 1. Cap. 3. de iis rebus, inquit, quæ bonæ, justæque sunt, quas civilis scientia considerat, tanta est diffensio, tantaque in iis versatur erratio, ut lege tantummodo, non natura constare videantur.* - Idem *Lib. 5. Cap. 10.* dicit, existimant nonnulli jura omnia esse hujusmodi, quoniam id quod constat natura immobile atque immutabile est, & ubique eandem habet vim; quemadmodum ignis hic & apud Persas urit. Jura autem quotidie vident immutari.

§. V. DEMOCRITUM in eadem fuisse sententia colligi posse videtur ex *DIOG. LAERT. Lib. 9. Seg. 45.* Ille enim tradit, Democritum dixisse, *atomos & inane esse principia omnium, cetera vero opinandi incertitudine niti.* Si utique Democrito omnia fuerunt, præter hæc duo, incerta, de virtute in natura fundata haud magnificè sentire potuit. DE PYRRHONE ELIENSI meliora cogitare idem *DIOG. LAER. Lib. IX. Seg. 61.* nos vetat, dum nempe tradit eum statuisse, *nihil comprehendi posse, nihilque justum vel injustum, honestum & turpe esse: nec aliter sese reliqua habere, nihil enim vere esse, verum homines lege ac consuetudine omnia facere.*

§. VI. Ad CARNEADEM vero quod attinet notum est Illustrissimum GROTIUM in *Proleg. ad Lib. de Jure Belli ac Pacis*, hunc hujus opinionis advocatum constituisse; sed an rectè nec ne, non est, quod ego disquiram. Lector potest cum fructu *LACTANTIUM Lib. 5. Div. Instit. Cap. 16. p. m. 595.* & *Historiam, quam BUDÆUS Cl. VITRIARII Institutionibus* addidit, consulere. Hoc saltem constat, CARNEADEM in elegantissima oratione sua, qua suscepit justitiæ oppugnationem, omnes suæ eloquentiæ vires intendisse ad ostendendum, jus naturale esse nullum: sed omnes homines & alias animantes, ad suas utilitates natura

ducente ferri, proindeque aut nullam esse justitiam, aut si sit aliqua, summam esse stultitiam.

§. VII. Reliquos nunc prætereo, ne nimis prolixus in ipso limine evadam. Hoc solummodo observans, non defuisse antecedenti seculo, & nostræ ætati, qui idem statuisse non veriti sunt; ut ex uno HOBBSIO constat. Ille enim in *Lib. de Civ. p. 343.* disertè dicit, *doctrinas de justo & injusto, bono & malo præter leges in unaquaque Civitate constitutas, authenticas esse nullas, & utrum aliqua actio sit justa vel injusta, a nemine inquirendum esse præterquam ab iis, quibus legum suarum interpretationem Civitas demandaverat.* Et adhuc in *Leviathan p. 63.* suam sententiam clarius proponit, dicens, *in statu naturali nihil esse potest injustum, neque notiones æqui & iniqui, justis & injustis, in eo ullum habent locum, ubi communis & publicæ potestas non est, ibi nulla lex est; lex vero ubi nulla est, ibi nec transgressio esse potest; imo inquit voluptas eo sensu, quo reprehendi solet, ante legem minime vitiosa fuit.*

§. VIII. RENATI CARTESII nomen filere, nefas esset, quum Celeberrimus hicce Philosophus negat, bonum & malum, virtutem & vitium esse fundata in natura; sed unicè a Dei voluntate dependere: operæ pretium certè erit, verba ipsius quamvis prolixa hic annotare, quia ipsius Discipuli, tum Philosophi, &, quod mirum, non pauci Theologi, Magistri auctoritate inducti, idem statuerunt contra communem & Philosophorum & Theologorum sententiam. Sed audiendus est Cartesius, qui *Resp. 6, Scet. 6* sic disserit: *repugnat, Dei voluntatem non fuisse ab æterno indifferentem ad omnia, quæ facta sunt, aut unquam fiunt; quia nullum verum vel bonum, vel faciendum vel ommittendum fingi potest, cujus idea in intellectu Divino prius fuerit, quam voluntas se determinaverit ad efficiendum, ut id tale esset. Neque hic loquor de prioritate temporis, sed nequidem prius fuit ordine, vel natura, vel ratione ratiocinata, ut vocant; ita scilicet, ut ista boni idea impulerit Deum ad unum potius, quam aliud eligendum. Nempe exempli causa, non ideo voluit mundum creare in tempore, quia vidit, sic melius fore quam si creasset ab æterno: nec voluit tres angulos trianguli esse æquales duobus rectis;*

rectis, quia cognovit aliter fieri non potuisse. Sed contra, quia voluit mundum creare in tempore, ideo sic melius est, quam si creasset ab eterno; & quia voluit tres angulos trianguli necessario æquales esse duobus rectis, idcirco hoc verum est, & aliter fieri non potest, atque ita de reliquis; & sic summa indifferentia in Deo summum est ejus omnipotentiae argumentum. Interjectis nonnullis, ita rursus hac de re philosophatus est. Attendenti ad Dei immensitatem manifestum est, nihil omnino esse posse, quod ab ipso non pendeat non modo nihil subsistens, sed ETIAM NULLUM ORDINEM, NULLAM LEGEM, NULLAMVE RATIONEM VERI ET BONI. Hic cum quis rogaret, numquid Deus potuisset efficere, ut natura trianguli non fuerit? & qua ratione potuisset ab æterno constitui, ut non fuisset verum, bis quatuor esse octo? Ingenue quidem confitetur, id a nobis intelligi non posse, interrim tamen nos non debere dubitare, quin hoc fieri potuerit, eo quod nihil sit in nullo genere entis, quod a Deo non pendeat. Num vero CARTESIUS hic usus sit stratagemate Philosophico, uti Illustris LEIBNITIUS in *Theodicea* p. 227. & Cl. CLERICUS in *Ontologia* p. 307. non est quod ego determinem.

SECT. II.

§. I. Quemadmodum LACTANTIUS *Lib. 3. Div. Instit. Cap. 23* olim interrogabat; quid enim dici potest de illo, qui nigram esse dixit nivem? sic nos illorum insaniam obstupescentes, qui tradunt bona nulla natura esse, sed legibus & institutis hominum unice esse talia, debemus cum eodem *Lib. 5. Div. Instit. Cap. 3.* exclamare *O caeca pectora! O montes Cimmerici (ut ajunt) tenebris atriores!* nam hoc statuere, est in rationis dictamina impingere, & communi hominum experientiae obloqui; qua satis edocti sumus omnes, nonnullas actiones esse ex sua natura determinatas ad effecta bona vel mala, verbi causa, illæ actiones, quibus vita, bona, nomen, tranquillitas tum aliorum, tum nostra conservatur; certè ex sua natura sunt essentialiter ab oppositis distinctæ, antecedenter a legibus & hominum institutis. Utique nemo nostrum tam insanus erit, ut non agnoscat

scat actionem, qua & vita sua & bonum publicum conservetur promoveaturque, non differre ab illa, qua tollitur vita; & quæ ad ruinam humani generis tendat. Præterea an non sunt actiones quædam, quæ impietatem erga summum Numen ex sua natura expriment, aliæ vero quæ ipsius amorem & cultum ex animo sincero ostendant? Et ut uno verbo finiam, si actiones a semet invicem ex sua natura non essent distinctæ, nemo posset rationem indicare, quare Deus suum cultum potius, quam sui odium mandaverit; imo si actiones ex sua natura essent indifferentes, quare quædam has mandaverunt, alias prohibuerunt puniveruntque Legislatores Humani? Certè hæc unica est causa; quia viderunt has ad Societatis & Generis Humani communem salutem; alias vero in oppositum ex sua natura tendere. Maneat ergo discrimen esse inter bonum & malum, non a legibus & institutis hominum petendum; sed in natura quærendum, quicquid Hætemistæ veteres & recentiores obloquantur.

§. II. **CARTESIUS** quidem agnoscit discrimen inter bonum & malum a legibus & institutis hominum non dependere, sed unicè in Deo quærendum esse: Hactenus quidem benè; sed cum hæc omnia a liberrimo Dei arbitrio facit dependere; certè nihil clarius est, quam ex hac doctrina sequi, Deum priusquam ad condendum mundum se convertisset, nihil in virtute melius, quam in vitio vidisse, nec ideas ei suas ostendisse, quod virtus esset vitio amore dignior. Hoc vero inter jus naturale & positivum discrimen omne tollat, nihil jam in disciplina morali immutabile atque indispensabile crit. Et æque Deo possibile fuerit, vitium imperare, ac virtutem, nec securi satis esse poterimus, leges morales non abrogandas aliquando, uti cerimoniales Judæorum leges abrogatæ sunt; hæc & alia absurda utique legitima conclusione ex **CARTESII** principiis sequi nemo non videt. Interim omnia non ita a voluntate dependere directè sequenti modo probatur.

§. III. Existentia Dei utique non est Divinæ voluntatis effectus, non ideo existit Deus, quia vult existere (ipso fatente Cartesio secundum ipsius ratiocinationem pro existentia Dei ex idea a priori petitam) sed necessitate naturæ suæ infinitæ existit,

eandem necessitate existant ejus potentia scientiaque, nec potest, nec scit omnia; quia posse & scire vult; sed quia hæc sunt attributa cum ipso identificata. Voluntatis imperium non nisi potentia exercitium respicit, extra se nihil actu producit, nisi quod vult: cæteris omnibus in pura possibilitate relictis. Inde fit hoc imperium, non nisi ad creaturarum existentiam sese extendere, non vero etiam ad earum essentias: potuit Deus materiam, hominem, circulum vel creare, vel in nihilo relinquere: sed quia hæc res ex Dei ideis, quæ immediatè profluunt, & emanant ex Dei intellectu, imo ipsi naturales sunt, oriuntur, hæc non potuit creare, quin illis secundum suas æternas ideas debuerit impertire suas essentielles proprietates: ubi hominem, id est, animal rationale; circulum, id est, figuram planam circumferentia a centro æquidistantem producere voluit, non potuit non secundum suas ideas æternas & a liberæ voluntatis decretis independentes, attributa ipsis essentialia, veluti homini sciendi facultatem, ita circulo maximam pro ambitu capacitatem dare.

§. IV. Ex hoc enim est, quod cogimur quasi vi & veritatis evidentia statuere, essentias rerum esse æternas & dari propositiones æternæ veritatis; adeoque rerum essentias primorumque principiorum veritatem esse prorsus immutabiles. Quod de principiis primis non Theoreticis modo; sed etiam Practicis, deque propositionibus omnibus ex veris creaturarum Ideis profluentibus intelligendum est. Hæc essentia, hæc veritates ex Dei natura emanant eadem necessitate, qua Dei Scientia; sicut ergo Deus a natura rei existit, est omnipotens, omniscius, ita pariter e rerum natura materia, triangulus, homo, cæteraque actiones humanæ, sua certa attributa habent essentialiter. Deus quidem ab æterno vidit rationes essentielles (non tanquam aliquid a se diversum, sed quatenus sunt ipsius perceptiones) numerorum & identitatem attributi subjectique propositionum rei cujuslibet essentiam continentium, similiter justum notionem, hæc notionibus inclusam, æstimare, quod æstimabile est, gratum arimam præstare beneficii in se collati auctori, implere pacta, & sic de quamplurimis aliis propositionibus. Jure ergo & contra illos, nullum bonum vel malum in natura fundatum,
sta.

2 DISSERTATIO PHILOSOPHICA

statuentes; sed a legibus & institutis hominum omnia dependere, & contra Cartesianos, dicimus, legis naturalis præcepta, rei quæ præcipitur æquitatem & honestatem, esse derivandam ex æternis veritatibus, hominemque ad hæc implenda teneri, etiamsi Deus pro arbitrio nihil de iis statuisset.

§. V. Certè uti in Theoreticis assensum nostrum alicui veritati præbemus, ob nexum attributorum cum subjecto ex notione assignabili, vel propter eorum, quæ de re aliqua dicuntur, convenientiam cum ipsa re; sic & hic alicui Morali propositioni assentimur ex istius decentia, vel ob istius cum nostris de æquo & honesto Ideis convenientiam. Et certè in hisce, si extra partes & sine præjudiciis simus, non possumus non assentiri. Quis unquam vidit hominem aliorum enormia scelera approbantem? Quis unquam Neronis crudelitatem legit sine horrore? Hoc sane aliunde proficisci nequit, quam quod virtutem, velimus, nolimus, ex nostris de æquo & honesto ideis approbare cogamur.

§. VI. Interim discrimen hoc, forte inter THEORETICA ET PRACTICA PRINCIPIA intercedit, quod nempe, quia Deus vidit in practicis rem esse magni momenti, dedit unicuique in se facultatem accusantem, & mala quæque minantem; si se actionesque suas ad normam veritatis nolit componere. Ex quibus omnibus concludimus, illas veritates per se nos obligare: interim quia certi sumus, Deum hæc velle approbare ob eorum decentiam, etiam facile possumus colligere, summi Numinis voluntatem esse, ut vitam piè, modestè, justèque instituamus.

§. VII. Quum hæc omnia tam liquida fiat, certè non potuimus satis mirari, quomodo MAGNUS THOMASIIUS *Lib. 1. Cap. 1. Sect. 31. p. 7.* a se impetraverit, ut doctrinam hanc appellaverit figmentum Scholasticorum; & in DISSERTATIONE PROOEMIALI gloriatus sit, se esse ab hisce figmentis liberatum. Tales certe gloriations nullis solidis argumentis subnixæ jurè eodem rejiciuntur, quam proferuntur. Alii ex hujus sententiæ ignoratione dicunt sequi, Deum non esse independentem; quod vel cogitare, semper judicavimus impium.

Sed

Sed profectò nihil aliud sequitur ex nostra doctrina, nisi hoc, quod præter voluntatem sit in Deo intellectus, vel sciendi facultas, ex qua necessario emanant & profluunt omnium rerum possibilium ideæ, quæ voluntatem illustrant, & per quas voluntas secundum sui perfectionem ad optimum semper determinatur.

§. VIII. *Mysticorum Hyperaspistes* PETRUS POIRET autumat, etiam ex hac doctrina sequi necessitatem fatalem; sed quam maxime falsus sit Vir D. & subtilissimus ex dictis satis liquet. Dicimus has ideas esse ipsius Dei perceptiones, quamvis ideata ab eo differant: dicimus Deum non determinari ab aliqua re extra se, sed a suis propriis perfectionibus; ita ut contra eas ex naturæ suæ necessitate nihil queat facere. Hæc est necessitas, sed non fatalis, qualis ex principio rationis sufficientis nullo modo sequitur; sed moralis, quatin admiremur necesse est! quod scilicet ex perfectissima sua natura, perfectissimo modo, non tantum agat semper, sed & agere debeat.

CAPUT SECUNDUM.

De Natura Virtutis.

SECT. I.

§. I.

Quum Virtutis Etymologia parum utilitatis habeat, & ad nostrum scopum non multum conducat, itemque ex Lexicis facile peti possit, necesse non fore huic immorari iudicavimus. Majoris utilitatis erit, veras propositiones definire; quia in sequentibus de iis erit dicendi locus. Illæ vero sunt veræ propositiones, *quæ rei naturam & relationes, quæ in Morali rei natura insunt, exprimunt.*

§ II. Virtus ergo nobis, secundum antecedentem doctrinam, est *Entis rationalis studium se, suasque actiones ita componendi,*

ut nullo modo in veras propositiones impingat. Vel quod eodem redit, est Entis rationalis studium omnibus cogitationibus, actionibusque cognoscendi, & agnoscendi, res esse tales, quales per veras propositiones sunt expressæ.

§. III. Ad hujus descriptionis explicationem faciunt sequentia. Primo subjectum virtutis esse *Ens rationale*, id est, *Creaturam intelligentem, & liberè volentem*. Nam illis solis virtutem attribuire solemus, qui valent sibi ideas formare non tantum eorum, quæ in sensus incurrunt, uti possunt bruta animalia, quibus tamen nunquam veri nominis virtus attribuitur; sed & eorum, quæ sensus superant v. g. generalium & nonnullarum actionum convenientiæ ad salutem publicam promovendam; itemque sui ipsius tranquillitatem conservandam, & Dei Entis summi cultum decenter exprimendum. Qui inter hæcce distinguere nequit, ei non melius virtus attribuitur quam lapidibus aliisque rebus inanimatis.

§. IV. Sed *Et liberè* debet ex interno principio agere, seque ad hoc potius, quam ad aliud ex unius præ altero cognita bonitate determinare, alias actiones ipsius, si agat, sunt vel a bruto quodam instinctu, vel a necessitate extrinsecâ, & agens est tantum merum instrumentum, cui actionis bonitas vel malitia nunquam attribuuntur, sed illi, qui hocce instrumento utitur. Certè ita nos convicti sumus hac de re, ut supervacaneum esset, nos gaudere libertate Spontaneitatis adstruere; nisi & essent Philosophi, qui videntur veram libertatis notionem planè destruere, fabricando talia Systemata unionis mentis cum corpore, in quibus Deus concipitur, vel omnia agere immediatè omni momento secundum *occasionalium Systema*; vel creare mentem ex sua natura, ad absolvendum certum cogitationum Catalogum, determinatam: Corpus quoque ad certos motus, hisce tamen cogitationibus correspondentes, determinatum, & inter hæc duo constituere *harmoniam quandam præstabilitam*, qualis intercedit inter duo horologia, exactè eandem horam semper indicantia.

§. V. Secundo, ex propositionis veræ definitione manifestum est, illam res cujuscunque generis exprimere, ideoque hæc res Objectum, circa quod actio virtuosa versatur, constituunt.

tuunt. Interim quia res ferè sunt infinitæ, ad nostrum scopum sufficiet, has ad certas Classes referre.

§. VI. Quum omnium primo, de propria existentia unusquisque sit convictus ex conscientia eorum, quæ in se percipit, merito ab ipso homine exordium ducimus, ponendo eum tanquam objectum variarum actionum virtuosarum: nam si ad se benè attendat, deprehendet in se esse principium non solum cogitans, sed & se mirum in modum suis cogitationibus oblectans, imo in has esse pronum; deprehendetque hoc principium in omnibus suis facultatibus esse valdè limitatum: ideoque a Cognitione & Rectitudine posse perfici. Attendendo ad se deprehendet illud principium, quod mens vocatur, esse unitum cum corpore, a quo variis modis afficitur & in operationibus turbatur. Denique hocce Corpus posse a variis rebus sustineri, & in statu suo conservari, sed ita, ut illæ res cum iudicio & temperantia sint adhibendæ, si nihil noxii ab iis velit sentire.

§. VII. Sed ex attenta sui ipsius consideratione, statim ex effectu ratiocinando, ad primam causam deveniet (quia non datur causarum progressus in infinitum) a qua & ipse, & omnes res dependent, quæ est D. T. O. M. Spiritus independens & Potentissimus mundi Creator & Gubernator, ab hoc tamen distinctissimus. Ex hac Dei cognitione ob variam, quam nos ad eum, & ille ad nos relationem habet, oriuntur varia officia, quæ sub pietatis nomine comprehenduntur.

§. VIII. Ulterius ad se attendendo unusquisque deprehendet, in sui corporis structura esse partes, quæ indicant, eum habere relationem ad aliam naturam V. C. si quis Mas sit, partium ipsius constructio indicat, eum ad foeminam habere relationem; illa iterum mutua Viri & Foeminæ constructio docet, eos posse Liberos procreare speciemque suam propagare, ex qua propagatione demum oriuntur varia Parentum erga Liberos, & Liberos erga Parentes officia.

§. IX. Denique deprehendet in statu privato, se esse expositum variis incommodis & insultationibus a fortioribus, quæ eum quasi cogunt in societatem cum aliis, ad mutuam salutem obtinendam, ire, qui status iterum varia exigit officia. Commodè ergo statuitur objectum virtutis esse ipsum hominem, Deum, & alios, sive in statu Oeconomico sint, sive Politico, quod ad bru-

ta animalia attinet, & ea posse ad virtutis objectum referri, quatenus a nobis vel boni quid, vel mali recipere possint, non est quod dubitem.

§. X. Norma denique virtutis sunt *propositiones veræ*, quod prolixè in antecedentibus adstruximus: interim illis litem movere nolo, qui dicunt voluntatem Dei (non tamen eo sensu, quo Cartesius dixit) esse normam virtutis; quia & convenienter suis perfectionibus & æternis ideis semper agit Deus. Interim quando dicimus, has propositiones res exprimere uti sunt, intelligo uti sunt *objecta moralia*.

§. XI. Hæ vero propositiones debent etiam res exprimere uti sunt, i. e. non solummodo uno respectu; sed omnes relationes, quæ possunt vel verbis, vel factis negari, sunt exprimendæ. V. G. si quis equum ad equitandum furetur, agnoscit quidem equum aptum esse ad equitandum, & sic contra hanc veritatem non peccat; sed aliæ existunt veritates, quarum vi hic equus ad alium pertinet, ideoque contra has veritates equum furando peccabit. Interim forte necesse non erit equi colorem, structuram, & ætatem considerare; quia non negatur, furis actione equum habere talem colorem &c.

§. XII. Si quis vellet egeno auxiliari, æque debet suas, ac illas egeni circumstantias perpendere, videreque, num ipsius circumstantiæ permittant, illum hunc egenum adjuvare; si non admittant, tunc non debet dare; quia non dando non negat, illum esse egenum; sed indicat, suas circumstantias hoc non admittere, imo dando peccaret; quia sic negaret suas circumstantias esse tales, quales sunt. Hoc est quod dixit SENECA, *utrique simul consulendum est, dabo egeni; sed ut ipse non egeam*; & PLAUTUS, *ita aliorum te miserescat, ne tui alios misereat*.

§. XIII. *Virtus ipsa tandem in conformitate cogitationum, vel inclinationum, & actionum cum veris propositionibus consistit*: inclinationes æque ac actiones dico, cum veritate debere convenire; quia illæ actiones ex interno amoris principio erga veritatem non profluentes, potius ad machinarum operationes sunt referendæ, quam inter actiones virtuosas numerandæ; & hinc est, quod virtutem nunquam iis rebus propter finem ex amore veritatis

ratis & boni publici, vel privati non agentibus, solemus attribuere, V. G. Si quis machinam sciret construere, quæ & ambulare & manus extendere posset, ad erogandam egeno elemosynam, &c. non dicimus illam actionem esse moraliter bonam, quia ex interno principio hoc/faciendi non agit hæcce machina: Interim possimus artificiosam structuram istius machinæ admirari; hinc etiam est, quod non soleamus aliquem convulsionibus laborantem, qui quemque ad se accedentem verberet, malum moraliter nuncupari; quia nempe lædit sine lædendi intentione. Ab altera parte eum, qui quidem nihil male agit; quia non ei sunt occasiones hoc faciendi, sed interim lædendi animum habet, non dicimus moraliter bonum; quia non agit ex amore veritatis. Hinc bonitas actionis æstimanda est ex agentis intentione, qua de re pulchra scripserunt Cel. HUTCHENSON *de Bono morali*, (qui etiam determinavit quantitatem amoris in actione ad illam bonam efficiendam) & COMES SCHAFTSBURY *de Virtute Part. II. Sect. 1.*

§. XIV. *Actiones*, per quas verba, omnesque corporis motus intelligo, debent etiam hisce propositionibus esse conformes; quia alias, nec agens, nec alii possunt cum certitudine statuere, eum habere bonas inclinationes, nisi sese in actionibus externis prodant. Denique, quia veritates æque possunt negari corporis motibus, ac verbis, & oppositis propositionibus, quia illi motus certe insinuant aliquem sensum in iis, qui hosce vidit; hinc quisque intelligit lachrymarum sensum, capitis nutus &c. & CICE-RO dixit, *actionem esse quasi corporis sermonem, & oculos, supercilia, frontem, vultumque denique totum, quæ sunt mentis sermo tacitus, loqui*. OVIDIUS dixit, *nutu signisque loqui, & lachrymas pondera vocis habere*. Alicubi de Philosopho legere memini, qui alterius opinionem, nihil in orbe moveri, ambulando, & semet movendo destruxit; ideo & verba & actiones corporis sunt adhibenda juxta communem sensum, quem fundant apud eos, quibus cum conversari debemus, ut sensum eorum unusquisque sine deceptionis metu intelligere queat.

§. XV. Si virtus consistat in convenientia cogitationum, actionumque cum veris propositionibus patet, illas actiones non adhibere, quando adhibendæ sunt, esse peccatum; quia res ne-

gantur esse tales, quales sunt, hac omissione. Si enim actio aliqua bona sit, utique ejus omisio erit mala, V. G. si quis jurejurando promiserit aliquid facere, interim suam fidem non præstat, agit utique acsi nulla talis promissio jurejurando confirmata extaret in rerum natura, & illa omisio vitiosa utique est. Eodem modo, si quis Deum nunquam coleret, praxi sua negaret, ens tale, a quo habet omnia, existere &c: sed interim liquet omnes omissiones, & omnia peccata non esse æquè gravia; quia res per veras propositiones expressæ vel majoris vel minoris valoris sunt, & aliquando una omissione vel actione peccare contra plures veritates. V. G. si quis *A* librum pretii unius floreni sit a *B* furatus, certè peccat; quia actione sua non agnoscit librum esse ipsius *B*. Interim si *A* spoliaret *B* summa 40000 Flor. tunc gravius peccaret; quia contra plures veritates peccat, non tantum contra ipsum *B* & commoda, quæ ex hac pecunia habere potuerit, sed contra familiam istius *B*. & in re ipsa est, ac si 40000 vicibus unius flor. furtiva repetiisset.

§. XVI. Tandem studium quam maximè diligens est hic adhibendum, ut veritates agnoscamus, & inclinationes convenienter iis componamus; & vigilandum est, ne fortè affectus pravi subrepant nosque a virtutis exercitio abalienent: ideoque juxta Epictetum, Deus precandus est, ille enim sic; *certamen quidem magnum est, opusque planè Divinum, Dei igitur memineris, eumque invoca opitulatorem*; & quotidianum tui ipsius examen, quod & suis commendavit PYTHAGORAS in auribus carminibus, institutum est.

*Mollia nec prius admittant tibi lumina somnum,
Exacte quam ter reputaveris acta dici
Quæ prætergressus? quæ gessi? Quæ malè omisi?
Singula percurrens, a primo facta, quibus tu
Vel pravis doleas, capias vel gaudia justis;
Hæc facito, hæc satage, istorum tibi cura geratur,
Hæc te Virtutis Divinæ ad limina fissent.*

Hocce studium debet esse constans; quia impetus tantum aliquis

quis rectum faciendi, qui mox iterum cessat; virtutis nomen neutiquam promeretur; & quia affectus quotidie non bene moderati, radices suas altè insinuant, ut vix, ac ne vix quidem quis eos iterum eradicare queat. Ut verbò dicam, debemus quantum in nobis, omnia ad virtutis exercitium habere prompta; ita ut summa cum voluptate & alacritate omnia officia possimus præstare.

S E C T. II.

§. I. Hanc præclaram & uberrimam virtutis theoriam, quam ante paucos annos Cel. CLARKIUS, & nuperrimè etiam Acutissimus WOOLASTONIUS orbi examinandam proposuerunt, Eruditorum examini iterum submittere, mihi quoque placuit; 1º. quia nulla actio veris propositionibus vel rerum naturis disconveniens, queat esse bona; quia bonum & verum inter se convertuntur: si enim illa propositio, quæ falsa est, sit injusta, & mala, utique actio hanc propositionem exprimens, & in ea fundata, non potest esse bona; quia est ipsa falsitas in praxi. Veræ propositiones certè rei naturam & relationes, quæ in morali istius rei natura fixæ sunt, exprimunt; ideoque nihil a vera propositione queat dissentire, quin statim ab ipsius rei natura dissentiat, & in sua natura malum & perversum sit. Denique res non possunt negari esse, quod sunt; quin & statim negentur aeterna axiomata, quæ menti Divinæ naturaliter in sunt, quo nihil utique absurdius: tandem esset summa amentia, res non agnoscere esse tales, quales sunt, hoc enim esset amarum pro dulci, curvum pro recto ponere &c. & hoc, nihil in rerum natura stultius esse judico.

§. II. Sed & hanc theoriam proposui 2º, quia præter hæc propositiones veras, nihil accuratè ab aliis dictum vidi. Nam illi, honesta solummodo pro bonis habentes, dicunt quidem bene, *Virtutem esse honesta studere, & sequi*; sed præterquam quod bona corporis negent esse bona, non tradunt regulam, juxta quam honesta ab inhonestis queant discerni; & Quæstio, quænam hæc honesta sint? manet adhuc indeterminata, nisi dicant nobiscum, honesta esse, quæ cum veritate conveniunt.

§. III.

§. III. Fuerunt olim, & hodie etiamnum non defunt, qui dixerunt, *naturæ convenienter oportere vivere*; si quidem per hoc intelligant, sese componere ad naturam rerum, propositionibus veris expressam, a nobis non dissentirent; sed videntur hoc non intelligere, & quum in tam gravi materia, hominem tam cæco duci committunt, merito a nobis hac in parte deseruntur.

§. IV. ARISTOTELIS, multorum errorum genetricem, definitionem ex scholis in exilium abire iusserunt dudum Acutissimi Philosophi, HENRICUS MORUS in *Enchir. Lib. 1. Cap. 3 pag. 35.* & ARNOLDUS GEULINGIUS *Ethic. Tract. 1. cap. 3. p. 35.*

Alii dicunt, rectam rationem amare esse virtutem, & actiones eatenus esse bonas, quatenus ex hoc rationis amore profluunt. Sic modo laudatus GEULINGIUS virtutem definivit, *per amorem rectæ rationis.* Omnium quidem optime nostra cum theoria consentit Vir Doctissimus, & illi, qui cum hac in parte secuti sunt; si per rationem rectam intelligant omnes illas veritates, quas invenire possimus ope facultatum nostrarum; interim modus, quo se exprimunt, non videtur esse satis explicitus: & sic relinquatur semper locus aliis rationibus rectis, ut ad conclusionem perveniri difficulter queat; quia unusquisque putat, se a sua parte habere rationem rectam; præterquam quod theoria nostra sese ulterius extendat, nempe ad illa, de quibus certè facti sumus ope sensuum nostrorum: & denique ratio recta, quatenus est generale quoddam instrumentum, constat utique ex singularibus propositionibus.

§. V. Qui præter *Voluptatem* aliud bonum nesciunt, nullumve malum præter *dolorem* agnoscunt, resque ob earum ad hoc vel illud tendentiam, distinguunt in bonas & malas, inter se non convenient, quid voluptas sit, & quo modo acquiri debeat: unde CICERO dixit, *velim definias quid sit voluptas, de qua omnis hæc quæstio est.* Certè si non addantur validæ Limitationes, homines non possunt non ex hac doctrina prolabi in omnia seclera & vitia, quæ apta sint nata ad aliquam voluptatem excitandam, præterquam quod eadem res omnibus.

bus, ob eorum ingenium, temperamentum, doctrinam &c. non potest voluptatem excitare; & certe non omnes voluptates sunt consecrandæ; sed illæ solummodo, quæ veræ sunt.

§. VI. PLATO quidem bona dedit verba, quum constitueret virtutem *in similitudine cum Deo*; sed cum media hanc acquirendi non suppeditat, doctrina ejus nobis non conciliabit magnam utilitatem, nisi per hanc similitudinem intelligamus veritatis praxin, secundum quam & ipse Deus, vi & necessitate perfectionum suarum, semper tenetur agere.

§. VII. Denique 3°. Si liceret singulas virtutis species percurrere, facillimum esset, ubertatem nostræ Theoriæ de Virtute ostendere; speciminis loco fit tibi hoc sequens. Nos Deum debere colere, extra dubium nunc pono; sed quid aliud est Deum colere? quam agnoscere, eum esse independentem, infinitum, incomprehensibilem, simplicem, immutabilem, æternum spiritum, omnium causam & creantem, & gubernantem ad fines sibi gloriosos; & nos esse tales, quales sumus, per omnia, ab ipso quoad esse, bene esse, & porro esse dependentes; ideoque debere ad eum semper accedere, beneficiaque ab ipso accepta, grato animo agnoscere, tanquam signa ipsius beneficentiæ erga nos; & ab eo petere, ut velit nos liberare a pessimis peccatorum nostrorum sequelis, & vires concedere sufficientes ad persistendum in exercitio virtutis, contra omnia obstacula; imo & concedere nobis ideas rerum distinctas, cum ea mundanarum rerum copia, & corporis sanitate, quæ nobis est necessaria ad officia omnia erga Deum, nos metipsos, & proximum præstanda, cum summo gaudio, & mentis tranquillitate. Faxit Deus, ut sic vivamus!

F I N I S.

A N N E X A.

I.

Deum existere contra Atheos affirmo.

II.

Deus omnipresens est, non tantum ratione operationum, sed & ratione essentiae.

III.

Ideæ rerum possibilium Intellectui Divino sunt naturales.

IV.

Deus semper operatur secundum suas æternas ideas & voluntas Divina contra has quid discernere nequit.

V.

Contradictoria simul vera facere, Deo est impossibile.

VI.

Cartesii argumentum, pro existentia Dei, ex idea a priori, petiitum, non apodictice contra Atheos demonstrat, Q. D. E.

VII.

Rerum essentia sunt nobis incognita.

VIII.

Mentis essentia, nec in sola cogitatione, nec in vi sibi universum representandi, pro situ suo in hoc, consistit.

IX.

Materiae posse facultatem cogitandi communicari, videtur esse contradictorium.

X.

De idearum origine omnia, quæ a Philosophis dicuntur, sunt incerta, & præstat hic suam ignorantiam fateri, quam sine fundamento aliquid affirmare.

XI.

A N N E X A

X I.

Ideæ simplices, ad quas sunt referendæ sensationes nostræ, omnium sunt clarissimæ.

X I I.

Probabile est, mentem nostram corpus regere, & corpus adficere mentem mediantibus spiritibus animalibus, modus interim nobis est plane incognitus.

X I I I.

Peccatum quia peccatum est non ens.

X I V.

Peccatum Deus non permittit nisi ob majus bonum.

X V.

In Physica, ubi Phænomena Naturalia, per causas sunt explicanda, nullæ causæ sunt admittendæ, quam quæ veræ sunt & ad Phænomena explicanda sufficiunt.

X V I.

Corporis essentia consistit in extensione impenetrabili.

X V I I.

Corpus est divisibile in infinitum.

X V I I I.

Motus, non tantum est situs mutatio, sed corporis translatio ex una spatii parte in aliam.

X I X.

Locus non est ipsum corpus.

X X.

NEWTONI de Coloribus Systema experimentis omnino congrua est.

X X I.

Cometæ neque sunt causæ, neque signa futurarum calamitatum.

XXII.

A N N E X A.

XXII.

Fontes partim ex Mari, partim ex pluvius oriuntur.

XXIII.

Gravitas est lex Naturæ.

XXIV.

Dubitatio Universalis est inutilis & noxia.

XXV.

Cogito ergo Sum, non est principium primum ratione conclusionis.

NOBILISSIMO DOCTISSIMOQUE
VIRO JUVENI,
ALEXANDRO COMRIE,

Cum summis in Philosophia honoribus potiretur.

Sic, quibus ingenuum thesauris pectus abundat,
Diffluit os, doctæque docent, COMMERIE chartæ,
Queis tua sinceræ depingit dextera dotes,
Virtutis, tutamque *basin*, qua firma quiescit.
Scilicet hoc præcone, sibi placet inclyta *Virtus*,
Qui simul exercet rigidus, quæ dogmata tradit.
Perge! tui merita lætus mercede laboris,
Quo te pulchra vocat *Virtus*: bona quæque sequentur.

*In sincere amicitie
Symbolum cecinit.*

JOHANNES HUYSINGA,
J. U. D. & SS. Theol. Studiosus.